

UDC: 342.5(042)(575.1)

AHOLINI DORI VOSITALARI BILAN TA'MINLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI

Xudoyberganova Mavjuda Hamroqulovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Ma'muriy va moliya huquqi kafedrası o'qituvchisi

ORCID: 0000-0001-5065-8802

e-mail: m.xudoyberganova@tsul.uz

Annotatsiya. Aholiga bepul tibbiy yordam ko'rsatish va ularning ijtimoiy ta'minlanish vositalariga doir huquqiy munosabatlarini tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlari ma'muriy huquqning ijtimoiy ta'minot huquqi tarmoqlari normalarida namoyon bo'ladi. Fuqarolarga bepul tibbiy yordam ko'rsatishning qo'shimcha elementlaridan biri bu dori vositalaridir. Mamlakatimizning dori vositalari sohasiga oid qonunchiligining barchasida aholini ijtimoiy himoya qilishda keng doiradagi fuqarolarga arzon va sifatli dori vositalari yetkazish hamda tor doiradagi ayrim toifadagi fuqarolarni bepul yoki qisman haq to'lash asosida dori vositalari bilan ta'minlashni nazarda tutadi. Aholini dori vositalari bilan ta'minlash mexanizmlari huquqiy normalar bilan mustahkamlangan bo'lsa-da, ijtimoiy ta'minot va dori vositalari bilan ta'minlash tushunchalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikning nazariy-ilmiy asoslari o'rganilmagan. Maqolaning predmeti sifatida dori vositalari bilan ta'minlash sohasiga oid milliy va xorijiy qonunchilik hamda olimlarning tadqiqot ishlari olindi. Tadqiqotni olib borishda tarixiylik, tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy, mantiqiy, umumlashtirish, ilmiy manbalarni kompleks tahlil qilish kabi metodlar qo'llanildi. Tadqiqot ishi natijalariga ko'ra, umumiy xulosaga kelingan va tegishli qonunchilikka "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasini kiritish hamda unga huquqiy ta'rif berish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tibbiy yordam, dori-darmon yordami, dori vositalari bilan ta'minlash, ijtimoiy ta'minot, ijtimoiy ta'minotning tabiiy ko'rinishlari, xizmatlar, dori preparatlari.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ЛЕКАРСТВЕННЫМИ СРЕДСТВАМИ

Худойбергано́ва Мавжу́да Хамрокуло́вна,

преподаватель кафедры «Административное и финансовое право»

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. Особенности регулирования правоотношений, касающихся оказания бесплатной медицинской помощи населению и средств социального обеспечения, проявляются в нормах административного права. Одним из дополнительных элементов оказания гражданам бесплатной медицинской помощи являются лекарственные препараты. Законодательство нашей страны в сфере лекарственных средств предусматривает социальную защиту населения путем предоставления дешевых и качественных лекарственных средств широкому кругу граждан и обеспечения узкого круга отдельных категорий граждан лекарственными средствами на бесплатной или частично-бесплатной основе. Хотя механизмы лекарственного обеспечения населения закреплены правовыми нормами, теоретико-научные основы неразрывной связи понятий социального обеспечения и лекарственного обеспечения не изучены. Предметом статьи является национальное и зарубежное законодательство в области лекарственного обеспечения, а также исследовательские работы ряда ученых. При проведении

исследования использовались такие методы, как историзм, системный анализ, сравнительно-правовой, логический, обобщающий, комплексный анализ научных источников. На основании результатов исследовательской работы был сделан общий вывод и разработаны предложения по введению в соответствующее законодательство понятия «лекарственное обеспечение» и приданию ему правового определения.

Ключевые слова: медицинская помощь, лекарственная помощь, лекарственное обеспечение, социальное обеспечение, натуральные виды социального обеспечения, услуга, лекарственные препараты.

THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS TO PROVIDE THE POPULATION WITH MEDICINES

Khudoyberganova Mavjuda KHamrakulovna,

Teacher of the Department of "Administrative and Financial Law" of
Tashkent State University of Law

Abstract. The peculiarities of regulating legal relations concerning the provision of free medical care to the population and their social security means are manifested in the norms of branches of social security law of administrative law. One of the additional elements of providing citizens with free medical care is medicines. All the legislation of our country in the field of medicines provides social protection to the population by supplying cheap and high-quality medicines to a wide range of citizens and contributing to a narrow circle of certain categories of citizens with medicines on a free or partial basis. Although the mechanisms of drug provision to the population are fixed by legal norms, the theoretical and scientific foundations of the inseparable connection between the concepts of social security and drug provision have not been studied. The subject of the article is national and foreign legislation in the field of drug provision, as well as the research work of scientists. During the research, such methods as historicism, system analysis, comparative-legal, logical, generalizing, complex analysis of scientific sources were used. Based on the results of the research work, a general conclusion was drawn and proposals were developed to introduce the concept of "drug provision" into the relevant legislation and give it a legal definition.

Keywords: medical care, medical care, medical provision, social security, natural types of social security, service, medicines.

Kirish

Mamlakatimizda so'nggi yillarda tibbiyot sohasida ko'plab samarali islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. Xalqimizning so'nggi 2020–2021-yillardagi pandemiya davrida sifatli dori vositalari va tibbiyot anjomlariga bo'lgan ehtiyoji sezilarli darajada ortganligi ma'lum bo'ldi. Bunda dori vositalari va tibbiyot anjomlari yetishmasligi, bu borada davlat boshqaruvining ham tashkiliy, ham huquqiy asoslarini isloh qilish zarurati yaqqol ko'zga tashlandi. Bu haqda Prezidentimiz "mavjud imkoniyat va salohiyatimiz, pandemiya davrida orttirgan tajribamiz hamda xorijdagi ilg'or yutuqlardan foydalanib, aholi salomatligini asrash va mustahkamlash borasidagi tub is-

lohotlarimizni yangi bosqichga ko'tarishimiz zarur", deya o'rinli ta'kidladi.

Yangi O'zbekistonning qabul qilingan 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida "dori-darmon va tibbiy buyumlar muomalasini tartibga solish hamda arzon va sifatli mahsulotlar yetkazib berish tizimini takomillashtirish (58-maqсад)" borasidagi davlat boshqaruvini yanada isloh qilish vazifasi belgilandi. Bundan tashqari, ushbu tarixiy hujjatda belgilangan "mamlakatda ishlab chiqariladigan dori-darmon va tibbiyot vositalari ulushini 80 foizga yetkazish" haqidagi 62-maqсад ham aholining tibbiyot sohasidagi xizmatlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qilishi diqqatga sazovordir.

Maqola mavzusining dolzarbligi va zarurati

O'zbekiston Respublikasining "Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida"gi Qonuni 4-moddasida davlat aholini asosiy dori vositalari bilan ta'minlashi kafolatlanishi mustahkamlab qo'yilgan. Qonunda aholini dori vositalari bilan ta'minlashda tegishli davlat organlarining vakolatlari aniq moddalar asosida belgilangan bo'lsa-da, aholini ta'minlash deyilganda, aynan qaysi qatlami nazarda tutilayotganligi yuzasidan alohida tushuncha va ta'riflar keltirib o'tilmagan. Shuningdek, dori vositalari bilan ta'minlashning moliyaviy manbalari xususida ham aniqlik yo'q. Natijada insonlarda mazkur qonun normalariga nisbatan davlat o'z majburiyati sifatida aholini bepul dori vositalari bilan ta'minlash lozimligi to'g'risida noaniq xulosa shakllanishi mumkin.

Davlat tomonidan aholi va tibbiyot muassasalarining arzon, sifatli dori vositalari bilan ta'minlanishini yaxshilashga qaratilayotgan barcha tashkiliy, huquqiy chora-tadbirlar asosida, avvalo "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchalari, aslida, o'zi nima ekanligini o'rganish ushbu maqola mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Maqolaning maqsadi davlat tomonidan aholini dori vositalari bilan ta'minlashda "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasining nazariy asoslarini o'rganish hamda ushbu sohadagi qonun hujjatlari va huquqni qo'llash amaliyoti samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Maqolaning vazifasi aholini dori vositalari bilan ta'minlashga doir milliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlarini tadqiq qilish, aholini dori vositalari bilan ta'minlashga oid milliy va xorijiy qonunchilikda "aholini dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchalari ta'riflarini o'rganish va tasniflashdir.

Maqolaga qo'yilgan masalaning o'rganilganlik darajasi

Aholini dori vositalari bilan ta'minlash sohasida tibbiy yordam va dori-darmon

yordamiga oid ijtimoiy xizmatlar ma'muriy huquqning turli xil sohalarida ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lib, ushbu tadqiqotlarning aksar qismi ijtimoiy ta'minot va tibbiyot huquqini o'z ichiga oladi. Dori vositalari bilan ta'minlash va dori-darmon yordamiga oid masalalar R.U. Khabriyev, E.A. Telnova, D.V. Parkhomenko, A.M. Kuznetsova, Z.M. Galeeva, N.A. Meshkov, V.V. Grishin, A.A. Mokhov kabi tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida aks etgan [1-4].

Yuqorida keltirilgan tadqiqotlarda aholini dori vositalari bilan ta'minlashda "dori vositalari bilan ta'minlash" va "dori-darmon yordami" tushunchalariga oid masalalar qisman tahlil etilgan bo'lsa-da, ularga aniq ta'riflar berilmagan.

Material va metodlar

Tadqiqotni olib borishda tarixiylik, tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy, mantiqiy, umumlash-tirish, ilmiy manbalarni kompleks tahlil qilish kabi metodlar qo'llanildi.

Tadqiqotni o'rganishda milliy va xorijiy olimlarning dori vositalari bilan ta'minlash sohasiga oid ilmiy adabiyotlari tahlil qilindi. "Dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasining vujudga kelish tarixini o'rganishda milliy va xorijiy ensiklopediyalardan foydalanildi. Shuningdek, "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasining amaliyotda qo'llanilish tajribasi ushbu sohaga oid milliy hamda xorijiy qonunchiliklar asosida o'rganildi.

Tadqiqot natijalari

Aholiga bepul tibbiy yordam ko'rsatish va ularning ijtimoiy ta'minlanish vositalariga doir huquqiy munosabatlarni tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlari ma'muriy huquqning ijtimoiy ta'minot huquqi tarmoqlari normalarida namoyon bo'ladi. Fuqarolarga bepul tibbiy yordam ko'rsatishning qo'shimcha elementlaridan biri bu dori vositalaridir. Shuni ta'kidlash kerakki, aholini dori vositalari bilan ta'minlashning barcha bosqichlarida ham tegishli munosabatlar ijtimoiy ta'minot qonunchiligi normalari bilan

tartibga solinadi. Shu munosabat bilan “dori vositalari”, “dori-darmon yordami” va “dori vositalari bilan ta'minlash” tushunchalari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash kerak.

Dori – bu qat'iy ma'noda ma'lum miqdorda qo'llanilganda, o'zining fizik yoki kimyoviy xossalari ko'ra, organizmdagi og'riqli jarayonlarni bartaraf eta oladigan, zaiflashtiradigan yoki oldini oladigan tibbiy vositadir [5].

Dori vositasi (lotincha *praeparatum medicinale*, *praeparatum farmatsevtikum*, *medicamentum*) – dorivor shakldagi (tabletkalar, kapsulalar, eritmalar, malhamlar va boshqalar) sintetik yoki tabiiy kelib chiqadigan modda yoki moddalar aralashmasi bo'lib, kasalliklarning oldini olish, tashxislash va davolash uchun qo'llaniladi. Dori vositalarini tibbiy amaliyotda qo'llashdan oldin klinik sinovlardan o'tishi va foydalanish uchun ruxsat olinishi kerak [6].

Dori – kasalliklarni davolash yoki oldini olish uchun ishlatiladigan modda. Har qanday dori odamlarga qo'llashdan oldin hayvonlarda sinab ko'riladi va klinikalarda kuzatiladi. Dorilar kimyo-farmatsevtika zavodlarida sintetik moddalardan, o'simlik, hayvon yoki mikrobiologik mahsulotlardan, tez buziladigan ayrim dorilar esa dorixonalarda tayyorlanadi. Dorilar turli xil: mas, suyuq (qaynatma, tindirma, eritma, suspenziya va boshqalar), yumshoq (surtma, liniment, krem, pasta va boshqalar), qattiq (sochma, tabletkalar, draje, granula va boshqalar) hamda alohida inektsiya maqsadlari uchun ampula holida chiqariladi [7].

Qadim zamonlarda ham odamlar turli xil tabiiy dorivor moddalar yordamida o'z hayotini saqlab qolishga harakat qilishgan. Ko'pincha bunday dorivor moddalar sifatida o'simlik ekstraktlaridan foydalanilgan, ammo bulardan tashqari xom go'sht, xamirturush va hayvonlar najasidan olingan preparatlar ishlatilgan. Ba'zi dorivor moddalar o'simlik yoki hayvonot xomashyosidan olinishi oson bo'lganligi sababli tibbiyot qadim zamonlardan beri o'simlik va hayvonot olamidani

ingan ko'plab miqdordagi dori vositalaridan muvaffaqiyatli foydalanib kelgan. Masalan, qadimgi Misrda ma'lum bo'lgan kleshevina o'simligi, ko'knori, dengiz piyozi; qadimgi hindlarga ma'lum bo'lgan digitalis, nilufar, adonis o'simliklari va xalq tabobatida keng qo'llanilgan boshqa o'simliklar shular qatoridandir. Vaqt o'tishi bilan kimyo fanining rivojlanishi natijasida odamlar bunday dorivor moddalarning davolash ta'siri ma'lum bir kimyoviy birikmalarning tanaga selektiv ta'siri oqibatida vujudga kelishiga ishonch hosil qilishdi. Keyinchalik bunday birikmalar laboratoriyalarda sintez yo'li bilan olinib boshladi.

XIX asrning ikkinchi yarmida texnologiyalar va bir qator fanlar (anatomiya, fiziologiya va ayniqsa, kimyo fanlari) rivojlanishi natijasida quyidagi imkoniyatlar vujudga keldi:

birinchidan, ma'lum bir birikma shaklida mavjud bo'lmagan, lekin davolash ta'siriga ega bo'lgan moddalarni juda ko'p miqdorda sintez qilish (antipirin, piramidon, plazmot-sid, aspirin va boshqalar);

ikkinchidan, dori vositalarining ta'sirini o'rganish asoslarini ilmiy tajribada o'tkazish, shuningdek, yangi dorilarni yaratish.

Amalga oshirilgan ilmiy tajribalar natijasi o'sha davrlarda hukmronlik qilgan davolash va farmakologiyaga oid turli xildagi ilmiy asoslanmagan nazariyalarni (Paracelsus, Gahnemann va boshqalar) yo'qqa chiqardi [8].

Dori vositalarini iste'mol qilish bo'yicha tadqiqotlar rivojlanishi tarixi o'tgan asrning 60-yillarida Shimoliy Yevropa va Buyuk Britaniyadagi olimlar sa'y-harakatlariga borib taqaladi. Xususan, shvetsiyalik olim Artur Engel va niderlandiyalik olim Pieter Sideriuslar dori vositalari iste'moli bo'yicha ko'plab tadqiqotchilar e'tiborini mamlakatlar va mintaqalar bo'yicha dori vositalarini iste'mol qilish jarayonini taqqoslash muhimligiga qaratdi. 1966-67-yillarda belgilangan mutaxassislar tomonidan oltita Yevropa mamlakatlari

rida antibakterial vositalarni sotish bo'yicha sezilarli farqlar qayd etilgan va 1969-yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST)ni Oslo shahrida "Dori vositalarini iste'mol qilish" (Consumption of drugs. Report on a symposium in Oslo 1969, 1970) bo'yicha birinchi yig'ilishni tashkil etishga undadi. Natijada dori vositalari iste'moli tadqiqotlari bo'yicha JSSTning Yevropa tadqiqot guruhi (European Drug Utilization Research Group – DURG) tashkil etildi [9].

Ma'lumot uchun aytish lozimki, 1977-yildan boshlab JSSTning tavsiyasi bilan rivojlanayotgan davlatlarda eng ko'p uchraydigan kasalliklarni davolash va aholini ijtimoiy himoya qilish maqsadida "Asosiy dori vositalari" ro'yxati tuzilib, kelgusida ularni har ikki yilda takomillashtirilgan holda tuzib, tasdiqlab borish mezonlari belgilab berildi. Hozirgi kunda bu tavsiyalar asosida JSSTga a'zo barcha davlatlarda (194 ta) "asosiy dori vositalari" tushunchasi va u bilan bog'liq munosabatlar qonuniy tartibga solingan [10].

"Asosiy dori vositalari" tushunchasi O'zbekiston Respublikasining "Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida"gi Qonunida ham aks etgan bo'lib, unga quyidagicha ta'rif beriladi: "*dori vositalari* – kasalliklar profilaktikasi, ularga tashxis qo'yish va ularni davolash, shuningdek, odam organizmining holati va funksiyalarini o'zgartirish uchun tibbiyot amaliyotida qo'llanilishiga ruxsat etilgan dori moddalari (substansiyalar) va yordamchi moddalar asosida olingan vositalar, dori moddalari (substansiyalar), dori preparatlari".

Mazkur qonunga asosan, JSSTning tavsiyasiga muvofiq, asosiy dori vositalari ro'yxati Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan ikki yilda kamida bir marta ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi.

Rus olimi M.V. Podvyaznikova dori-darmon yordamini huquqiy tartibga solish sohasida yuzaga keladigan muammolarning umumiy tahlili hamda "dori-darmon yordami" tushunchasini "tibbiy yordam" tushunchasi bilan bog'lagan holda o'rganib chiqqan.

Muallifning fikricha, dori-darmon yordami tibbiy yordamning bir ko'rinishi emas, balki elementi bo'lib, tibbiy xizmat ko'rsatishning xususiyatiga bog'liq majburiyat darajasidir; dori vositalari bilan ta'minlash dori-darmon yordamining bosqichlaridan biri bo'lib, uning doirasida bemor o'ziga kerakli dori-darmonlar bilan ta'minlanadi; dori-darmon yordamini amalga oshirish bir necha bosqichda sodir bo'ladi: dori preparatlari (dozalangan, idishga joylangan-o'ralgan, qo'llanilish uchun tayyor dori vositalari)ni tayinlash; ularni taqdim etish yoki sotib olish; dori preparatlarini iste'mol qilish va ulardan foydalanish; ularni iste'mol qilish natijasida erishilgan natijani nazorat qilish [11].

Mamlakat aholisining aksariyat qismi uchun davlat sog'liqni saqlash tizimlarida fuqarolarga kafolatlangan bepul tibbiy yordam ko'rsatish dori preparatlarini fuqarolarning o'z mablag'lari hisobidan sotib olish zarurati bilan bog'liq. Hukumatning vazifasi hayotni saqlab qolish uchun zarur va muhim bo'lgan dori preparatlari (birinchi navbatda, narx bo'yicha) mavjudligini ta'minlashdan iborat. V.V. Kopilevich ta'kidlaganidek, "dori-darmon yordami" tushunchasi keng qamrovli tushuncha bo'lib, u "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasini o'z ichiga oladi. Ularni huquqiy tartibga solishdagi farq quyidagicha namoyon bo'ladi. Bepul tibbiy yordam xizmati ko'rsatilganda, barcha fuqarolar uchun dori-darmon yordamining bir qismi sifatida shifokor maslahati (ko'rsatmasi, tavsiyasi) ham bepul xizmat sifatida amalga oshiriladi. Mazkur munosabatlar ijtimoiy ta'minot huquqi normalari bilan tartibga solinadi.

Dori vositalari bilan ta'minlash yoki sotib olish bilan bog'liq bo'lgan bosqichda huquqiy tartibga solishning differentsiatsiyasi vujudga keladi. Dori vositalari bilan ta'minlash (ya'ni dori-darmonlar bepul yoki qisman to'lash) fuqarolarning ayrim toifalari uchunгина taqdim etiladi. Aholining barcha toifalarini bepul dori vositalari bilan ta'minlash esa

fuqarolarga bepul tibbiy yordam ko'rsatishning davlat kafolatlari dasturi doirasida muayyan turdagi yordam ko'rsatish jara yonidagina nazarda tutiladi. Fuqarolarning o'z mablag'lari hisobidan dori vositalari sotib olishi fuqarolik huquqini tartibga solish sohasidir.

Dori vositalarini bepul yoki qisman haq to'lash sharti bilan ta'minlash "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasining asosiy tarkibini tashkil etadi. Fuqaroning dori-darmonlarni qabul qilishi (shifokor tavsiyasiga ko'ra) esa, avvalo, insonning o'z sog'lig'i uchun o'zi javobgar ekanligiga bog'liq [12].

"Dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasini uning ta'rifi milliy adabiyotlarimiz va qonunchiligimizda mustahkamlanganligi sababli xorijiy yuridik adabiyotlar hamda qonunchiliklarda keltirilgan ta'riflar tahlili asosida o'rganib chiqamiz.

Bir necha rus mualliflarining fikricha, "dori vositalari bilan ta'minlash" yakka shaxs uchun alohida ahamiyatga ega bo'lgan va zaruriy ehtiyojlarni ta'minlaydigan tovarlar (dorilar) bilan ta'minlash hisoblanib, ijtimoiy ta'minot xususiyatiga mos keladi [13].

Rus olimi I.A. Kolotsey "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasini Rossiya qonunchiligi tahlili asosida ma'no jihatidan keng va tor miqyosda o'rganib chiqqan. Uning tahlil natijasiga ko'ra, keng ma'noda iste'molchilarning yirik qatlamini dori vositalari bilan ta'minlash, ularning o'z mablag'lari hisobiga sifatli, arzon, xavfsiz dori vositalari yordamida ta'minlash, tor ma'noda esa ayrim toifadagi bemor (patsient)larni qonunchilikda belgilangan maxsus ro'yxatlar va hajm doirasida bepul yoki imtiyozli ravishda dori vositalari bilan ta'minlashni bildiradi [14].

Shuningdek, T.K. Mironova ham "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasini Rossiya qonunchiligi tahlili asosida keng va tor ma'nolarga bo'lgan. Xususan, Rossiya Federatsiyasining 2025-yilga qadar aholini dori vositalari bilan ta'minlash strategiyasida aholini dori vositalari bilan ta'minlash keng

ma'noda – butun aholi uchun dori-darmonlar mavjudligini ta'minlash va tor ma'noda – faqatgina ayrim toifadagi fuqarolar uchun dori-darmonlarni bepul yoki chegirmali tarzda taqdim etish ma'nosida ishlatiladi [15].

V.A. Vnukovning ta'kidlashicha, tibbiy xizmatlar va dori vositalari o'zining alohida xususiyatlariga ko'ra, ham xususiy, ham ijtimoiy xususiyatlarga ega bo'ladi [16].

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, "dori-darmon yordami" ijtimoiy xayriya bo'lib, qiymatli ifodasiga ko'ra, quyidagi obyektlar ko'rinishida bo'lishi mumkin:

1) nomoddiy obyekt – xizmatlar (dori preparatlarini tayinlash yoki tibbiy xodimning tavsiyasi);

2) moddiy obyekt – dori vositalari bilan ta'minlash tartibida fuqarolarga bepul yoki qisman to'lov bilan beriladigan maxsus dori preparatlari.

Shunday qilib, dori-darmon yordami xizmat bo'lsa, dori preparatlari ijtimoiy yordamning tabiiy ko'rinishidir. Shu nuqtayi nazardan, dori-darmon yordami tibbiy yordamning elementi sifatida namoyon bo'ladi va "mustaqil ijtimoiy ta'minot turi" bo'la olmaydi [11].

Yuqoridagi olimlarning fikrlariga asosan, milliy qonunchiligimizdagi dori vositalari bilan ta'minlashga doir huquqiy normalarni tahlil qiladigan bo'lsak, "dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasi keng va tor ma'nolarga bo'linib, keng ma'noda aholining yirik qatlamini dori vositalari bilan ta'minlash aksar hollarda ularning o'z mablag'lari hisobiga amalga oshirilishi, tor ma'noda esa ayrim toifadagi bemor (patsient)larni qonunchilikda belgilangan maxsus ro'yxatlar va hajm doirasida bepul yoki imtiyozli ravishda dori vositalari bilan ta'minlashni bildiradi.

Mamlakat aholisining aksariyat qismi uchun davlat sog'liqni saqlash tizimlarida fuqarolarga kafolatlangan bepul tibbiy yordam ko'rsatish dori preparatlarini fuqarolarning o'z mablag'lari hisobidan sotib olish zarurati bilan bog'liq.

Davlat tomonidan aholini dori vositalari bilan ta'minlash zarurligi huquq normalari bilan mustahkamlab qo'yilgan bo'lsa-da, uning amalga oshirish mexanizmlari davlat kafolatlaridan tashqarida qolmoqda. Bularning barchasi muammoning nafaqat tashkiliy va moliyaviy yechimi, balki aniq huquqiy tartibga solishni ham talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida"gi Qonunida ham aholini dori vositalari bilan ta'minlashning keng va tor ma'nolari o'z ifodasini topganini ko'rishimiz mumkin. Xususan, qonunning yangi tahririga muvofiq, davlat buyurtmasiga ko'ra ta'minlanadigan dori vositalari ro'yxat asosida ta'minlanishi belgilandi. Unga ko'ra, ro'yxatdagi dori vositalari davlat buyurtmasi asosida shakllantiriladi va tegishli tibbiyot muassasalariga yetkaziladi. Shu orqali davlat tomonidan keng doiradagi aholining tegishli dori vositalari bilan ta'minlanishi kafolatlanadi. Bundan tashqari, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlami-ga ham davlat tomonidan bepul dori vositalari beriladi. Bu hukumat tomonidan belgilanadigan ayrim toifadagi shaxslar va ularga beriladigan dori vositalari ro'yxati asosida amalga oshiriladi. Shunday bo'lsa-da, mazkur qonunda "aholini dori vositalari bilan ta'minlash" tushunchasiga ta'rif keltirilmagan. Natijada davlat tomonidan dori vositalarining

ta'minlanishi keng va tor ma'noda emas, balki barcha aholi uchun bepul amalga oshirilishi lozimligi ma'nosida yangilash xulosaga olib kelishi mumkin.

Xulosalar

Yuqorida qayd etilgan ilmiy tadqiqotlar natijasi o'laroq, shunday xulosaga kelindiki, haqiqatan ham, dori vositalari bilan ta'minlash sohasi tibbiy yordamning tarkibiy qismi bo'lib, tibbiy yordam – xizmat ko'rsatish bo'lsa, dori vositalari bilan ta'minlash ikki xil shaklda: moddiy (fuqarolarga bepul yoki qisman to'lov bilan beriladigan maxsus dori preparatlari) va nomoddiy (dori preparatlarini tayinlash yoki tibbiy xodimning tavsiyasi) ko'rinishda amalga oshiriladi.

Barcha olimlarning fikr-mulohazalarini inobatga olgan holda, dori vositalari bilan ta'minlash tushunchasiga quyidagicha ta'rif berishni maqsadga muvofiq deb bildik: "dori vositalari bilan ta'minlash" – davlat tomonidan aholining keng qatlamini davlat buyurtmasi asosida shakllantiriladigan ro'yxat asosida ayrim turdagi dori vositalarini bepul, qolgan turdagi dori vositalarini esa ularning o'z mablag'lari hisobi evaziga yetkazish, ijtimoiy ta'minotga muhtoj bo'lgan ayrim toifadagi shaxslarni esa bepul yoki qisman to'lov evaziga dori preparatlari bilan ta'minlaydigan dori-darmon yordamidir.

REFERENCES

1. Khabriev R.U., Tel'nova E.A., Parkhomenko D.V. Sovremennye problemy zashchity interesov sotsial'no uyazvimykh grazhdan pri okazanii lekarstvennoi pomoshchi [Actual problems of caring for socially vulnerable people in terms of medicinal help]. *Farmatsiya – The Pharmacy*, 2005, no. 4, pp. 5-8.
2. Kuznetsova A.M., Galeeva Z.M. Lekarstvennoe obespechenie naseleniya Respubliki Tatarstan: v zerkale mnenii vrachei [The Medicinal Provision in Tatarstan Republic]. *Vestnik ekonomiki, prava i sotsiologii – Herald of Law, Economics and Social Science*, 2011, no. 2, pp. 218-222.
3. Meshkov N.A., Grishin V.V. O sostoyanii zdorov'ya, meditsinskogo i lekarstvennogo obespecheniya uchastnikov likvidatsii posledstviy avarii na Chernobyl'skoi atomnoi elektrostantsii [Health status, medical and medicinal provision of people involved in elimination of the consequences

of the accident at chernobyl nuclear power plant]. *Invalidy i obshchestvo – Disabled People in the Society*, 2015, no. 4 (18), pp. 3-8.

4. Mokhov A.A. Osnovy meditsinskogo prava RF (Pravovye osnovy meditsinskoi i farmatsevticheskoi deyatel'nosti v RF) [The Basics of Russian Medical Law]. Moscow, Prospekt Publ., 2015.

5. Entsiklopedicheskiy slovar` Brokgauza i Yefrona [Encyclopedian dictionary]. In 86 vol. St. Petersburg, 1890-1907.

6. Lekarstvennye sredstva. Malaya meditsinskaya entsiklopediya [Medicines. Little medicine encyclopedia]. Moscow, Meditsinskaya entsiklopediya, 1991-1996.

7. O'zME [Uzbekistan national encyclopedia]. Tashkent, 2000, vol. 1.

8. Lekarstva. Bol'shaya sovetskaya entsiklopediya [Medicine. Big soviet encyclopedia]. 1th ed. Moscow, Soviet Encyclopedia, 1938, vol. 36, p. 273.

9. Engel A., Siderius P. The consumption of drugs. Report on a study. WHO Regional Office for Europe 1968. Document EURO 3101.

10. Djalilov Kh., Ibragimova M.Ya. "Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi qonuni [Law of the Republic of Uzbekistan "On medicines and pharmaceutical activity" in the new edition]. *O'zbekiston farmatsevtik xabarnomasi – Pharmaceutical Bulletin of Uzbekistan*, 2016, no. 1, pp. 24-25.

11. Podvyaznikova M.V. Pravovoe regulirovanie lekarstvennoi pomoshchi v sisteme sotsial'nogo obespecheniya [Law regulation of medicinal help in the social care system]. Doctor's degree dissertation. Ekaterinburg, 2015.

12. Kopilevich V.V. Proekt sotsial'no orientirovannoi byudzhetho-strakhovoi modeli finansirovaniya lekarstvennogo obespecheniya v Rossii [Socially-oriented model of finance and insurance for medicinal provision in Russia]. *Problemy upravleniya v sotsial'nykh sistemakh – The Issues of Management in Social Systems*, 2012, iss. 7, vol. 4, pp. 88-98.

13. Khabriev R.U., Putilo N.V. Pravovoe regulirovanie obrasheniya lekarstvennykh sredstv [Legal regulation of the circulation of medicines]. *Pravo i ekonomika – Law & Economics*, 2003, no. 8, pp. 5-8.

14. Kolotsei I.A. Konstitutsionnye osnovy pravovogo regulirovaniya lekarstvennogo obespecheniya [Constitutional basics of law regulations for medicinal help]. *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye i sotsial'nye nauki – Herald of Northern (Arctic) Federal University. Humanities and Social Science*, 2009, no. 2, pp. 71-74.

15. Mironova T.K. Pravovoe regulirovanie besplatnogo okazaniya meditsinskoi pomoshchi [Legal regulation of free medical care]. Moscow, Yustitsinform, 2018, p. 348. Available at: <https://znanium.com/catalog/product/1006188> (accessed 04.03.2022). ISBN 978-5-7205-1400-6.

16. Vnukova V.A. Lekarstvennoe obespechenie l'gotnykh kategorii grazhdan. Pravovoi analiz [The Legal Analysis of Medicinal Provision Given to Privileged Categories of Citizens]. *Vestnik Belgorodskogo universiteta kooperatsii, ekonomiki i prava – Herald of Belgorod University of Cooperation, Economy and Law*, 2006, no. 3, pp. 304-308.

17. Khudoyberganova M. The role of public administration in the development of pharmaceutical sector in the Republic of Uzbekistan. *International scientific and current research conferences*, Apr. 2021, vol. 1, no. 1, pp. 147-52. Available at: <https://usajournalshub.com/conferences/index.php/iscrc/article/view/200/>.

18. Khudoyberganova M.Kh. O'zbekiston Respublikasida dori vositalari va farmatsevtika faoliyatini takomillashtirishning tashkiliy-huquqiy asoslari [Organizational and legal framework for improving the activities of medicines and pharmaceuticals in the Republic of Uzbekistan]. *Huquqiy tadqiqotlar jurnali – Jurnal pravovykh issledovaniy – Journal of Law Research*, 2021, no. SI-1, pp. 99-111. DOI: 10.26739/2181-9130/.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Nodirbek Salayev

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Jurnal 05.05.2022-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 20,88 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma: № 14.

TDYU tipografiyasida chop etildi.